

¹⁷ *Гишинский Я.* Методологические проблемы исследования территориальных различий преступности / Яков Ильич Гишинский // Теоретические проблемы изучения территориальных различий преступности. Труды по криминологии : Учёные записки Тартуского государственного университета. – Тарту, 1985. – Вып. 725. – С. 32.

¹⁸ Криминология: приглашение к дискуссии : моногр. / авт. кол.: Александр Владимирович Баляба, Элеонора Владимировна Виленская, Эдуард Алексеевич Дидоренко, Борис Григорьевич Розовский. – Луганск : РИО ЛИВД, 2000. – С. 204.

Резюме

***Сердюк П. П.* Урбанизация как коррелят преступности.**

В статье рассматривается теория урбанизации как коррелята преступности. Отмечено, что в таком значении её воспринимают в контексте увеличения плотности населения и установления «городского уклада жизни». На основе количественных исследований в статье сделан вывод, что не урбанизация, как таковая, и увеличение в связи с ней плотности населения являются коррелятами преступности, а увеличение количества населения является таким коррелятом.

Ключевые слова: количество населения, коррелят, плотность населения, преступность, урбанизация.

Резюме

***Сердюк П. П.* Урбанізація як корелят злочинності.**

У статті розглядається теорія урбанізації як корелята злочинності. Зазначено, що в такому значенні її сприймають у контексті збільшення густоти населення та встановленні «міського укладу життя». На основі кількісних досліджень у статті зроблено висновок, що не урбанізація як така, і збільшення у зв'язку з нею густоти населення, є корелятами злочинності, а збільшення кількості населення є таким корелятом.

Ключові слова: кількість населення, корелят, густота населення, злочинність, урбанізація.

Summary

***Serdiuk P.* Urbanization as a correlate of crime.**

The article deals with the theory of urbanization as a correlate of crime. It is note that in this sense it perceived in the context of increasing population density and the establishment of “urban lifestyle”. On the basis of quantitative research article concludes that urbanization is not as such and the increase in connection with the population density are the correlates of crime, but increase the number of population is such a correlate.

Key words: number of people, correlate, the density of population, crime, urbanization.

УДК 343.213.5

Р. Ш. БАБАНЛИ

Расім Шагінович Бабанли, кандидат юридичних наук, начальник науково-експертного управління Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ПОЛОЖЕНЬ ПРО ЗАБОРОНУ ЗВОРОТНОЇ ДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ В ЧАСІ

Питання темпоральної дії нормативно-правових актів набувають особливої актуальності в сучасний період відчутних змін законодавства, нових підходів до правотворення та правозастосування, трансформаційних процесів у суспільстві та державі. За таких умов правила дії закону в часі мають бути непохитною основою, яка забезпечує дотримання основоположних прав людини та унеможливує нехтування такими правами.

Різним аспектам історичного розвитку положень про заборону зворотної дії кримінального закону в часі приділяли увагу у своїх працях такі вчені, як Р. М. Абрамович, Ю. В. Баулін, М. І. Блум, Я. М. Брайнін, С. В. Будзінський, В. О. Гацелюк, М. Д. Дурманов, М. Г. Решняк, М. С. Таганцев, А. А. Тіллі, Є. Н. Трикоз, С. В. Познишев, Ю. А. Пономаренко, М. П. Чубинський, М. Д. Шаргородський та інші вчені, однак з огляду на те, що з'ясування тенденцій історичного розвитку положень про заборону зворотної дії кримінального закону в часі має істотне значення для встановлення його правової природи, аналізоване у цій статті питання не втрачає своєї актуальності.

Традиційно пошук історичних свідчень про розвиток правових категорій, а особливо тих, які мають принципове значення для відповідної галузі права, слід розпочинати із пам'яток римського права. Адже у них закріплено витоки застосування положення про дію кримінально-правової норми у часі, як правового явища.

Як показав аналіз джерел римського права, положення про дію закону в часі у період їх зародження та початкового оформлення в законодавчі норми були тісно пов'язані з правилом про зворотню силу правової норми та наявністю презумпції знання закону обвинуваченим.

Так, правило про дію закону в часі при так званій конкуренції старого та нового законів («*lex posterior derogat legi priori*») – більш пізній закон відміняє попередній) повсюдно застосовувалося у юридичній практиці Римської імперії, однак вперше було законодавчо сформульоване в Конституції Феодосія I. У 440 р. при Феодосії II була створена так звана «феодосійська норма», згідно з якою будь-який закон діє лише на майбутній час, якщо законодавець прямо не надав йому зворотної сили¹.

Поступово застосування принципу «*nullum crimen, nulla poena sine lege*» в юридичній практиці Римської імперії звелось до його складової «*nullum crimen, nulla poena sine lege praevia*» – заборони ретроактивності кримінальних законів. Згодом виникла необхідність у розширенні меж заборони ретроактивності закону. У результаті чого був введений окремий принцип «*Ex post facto law*» (*lex ad praeterian non valet*) (закон зворотної дії в часі немає), який, на відміну від свого двійника «*Nullum crimen, nulla poena sine lege praevia*», поширював свою дію на всі закони².

Разом із тим слід відмітити, що в римських умовах формула «*nullum crimen, nulla poena sine lege*» не була втілена у своєму класичному вигляді, насамперед через множинність джерел кримінального права, переважання «аккузаційного» начала (приватне обвинувачення – Р. Б.), неузгодженості практики та законодавства, а також умовності принципу невідворотності покарання³.

Таким чином, період Римської держави слід вважати **початковим у генезі** темпоральної дії нормативно-правових актів. Це період появи нової категорії юридичних алгоритмів, їх застосування на практиці та формування уявлень щодо них, їх поняття у римському праві та законодавстві. На цьому етапі відбулися перші законодавчі закріплення положень про те, що закон діє на майбутній час. Однак системні та довершені положення про заборону зворотної дії кримінального закону в часі та особливості дії у часі законів, які визначають злочинні діяння з'явилися дещо пізніше, із розвитком практики римських юристів та формуванням на їх основі відповідних наукових поглядів.

Підтвердженням зазначеного є і позиція М. С. Таганцева, який стверджував про те, що римляни в епоху *quaestiones perpetuae*, встановлюючи з приводу якого-небудь злочинного діяння кримінальний закон, застосовували цей закон до події, яка викликала його прийняття⁴. На користь цієї позиції свідчить і згадана вище «феодосійська норма», яка передбачала право законодавця надавати закону зворотної дії.

Зазначені «римські» підходи до дії закону в часі застосовувалися на практиці протягом тривалого періоду розвитку державності та набули нової трансформації під час розмежування гілок влади та обґрунтування відповідних наукових концепцій⁵.

Так, поняття заборони ретроспективної відповідальності розвивалося у практиці європейських юристів на основі принципу «римського періоду» *nullum crimen sine lege, nullum poena sine lege* (немає злочину без вказівки на це у законі, немає покарання без вказівки на це у законі), оскільки аналізована заборона є складовим, невід'ємним елементом зазначеного принципу. Його застосовували на практиці з часів Римської держави, однак із розподілом гілок влади європейські юристи розвинули його у поняття заборони ретроспективної відповідальності. Пізніше це поняття дістало законодавчого закріплення. Наприклад, у статті 8 Французької декларації прав людини 1789 року та в положеннях Французької Конституції 1791 року. Цей принцип став частиною Баварського кодексу 1813 року коли А.П. Фейербах сформулював латинську максиму *nullum crimen sine lege, nullum poena sine lege*. Відповідна норма була закріплена у Німецькому кримінальному кодексі 1871 року та була гарантована Веймарською Конституцією⁶.

Таким чином, можна стверджувати про те, що нормативне закріплення засади законності, без існування якої неможливо створити правила темпоральної дії кримінального закону в часі відбулось на підставі кримінально-правової доктрини, яка у свою чергу формувалась в розвиток теорії розподілу влад. Саме теоретичні, а не казуальні підстави нормативного закріплення аналізованої засади законності є характерними і для її розвитку на території Російської імперії, у тому числі на території Наддніпрянської України.

Так, відомою та важливою пам'яткою кримінального права на території Російської імперії був Наказ Катерини II Комісії про складення проекту нового

Уложення 1767 року, який вважається плодом кримінально-правової доктрини, оскільки його було розроблено на основі тогочасних європейських вчень Ч. Беккарія та Ш. Л. Монтеск'є. При цьому зазначений Наказ не можна вважати простим копіюванням ідей європейських вчених, оскільки вони здебільшого відображали реалії відповідної практики на теренах Російської імперії.

Прогресивність положень, які були закріплені в Наказі, стала запорукою цивілізованого розвитку кримінального права та правозастосування в Російській імперії, у тому числі й на території сучасної України. На користь зазначеному свідчить і те, що в Наказі знайшли відображення положення *nullum crimen sine lege* та *nullum poena sine lege*. Катерина II як основний творець наказу у цьому принципі вбачала, зокрема, і превентивну функцію кримінального закону. Зокрема зазначалось: «имея законы о наказаниях: всяк может верно выложить и знать точно непристойности худого действия, что весьма полезно для отвращения людей от оногo»⁷.

Згодом на початку XVIII століття ця засада була віднесена до основних засад кримінального права у праці німецького вченого П. А. Фейербаха (того ж науковця, який вважається ініціатором закріплення засади законності в німецькому кримінальному праві), перекладеній російською мовою, яка справила істотний вплив на розвиток кримінально-правової доктрини і на подальше нормотворення та практику в галузі кримінального права.

Зокрема, такою засадою у праці вченого визначалась: будь-яке застосування покарання має бути передбачене законом каральним (*nullum poena sine lege*). Пояснюючи цю засаду вчений зазначав, що лише загроза злом у законі породжує поняття про покарання і правомірну можливість такого⁸.

Також необхідно звернути уваги на нормативно-правові акти, які діяли на територіях сучасної західної України, а саме Кримінального уложення імператриці Марії Терезії 1768 року (Терезіана) (який був розроблений на підставі відомого карного кодексу Німеччини Кароліна) та Кодексу «Про злочини і покарання» імператора Йосифа II (Йосефіна) 1787 року, який прийшов на зміну попередньому. Кодекс Терезіана, який за прикладом Кароліни містив як положення матеріального, так і положення процесуального права в частині матеріальних норм на території Галичини чинності так і не набрав. Водночас необхідно звернути увагу на кодекс Йосефіна, який за даними деяких дослідників вважається першим кримінальним кодексом, у якому було закріплено положення *nullum crimen sine lege*⁹. Така норма значною мірою відрізняла цей акт від Терезіани та Кароліни, які, з-поміж іншого, містили положення про те, що «В дійсному Уложенні не можуть бути згадані і описані всі непередбачені випадки судових рішень і покарань». Відповідно до цього кодексу у випадку неясності чи незрозумілості закону суддя мав звертатись або до місцевих звичаїв або до «законознавців»¹⁰. У порівнянні з таким підходом, закріплення згаданого вище положення про визначення злочинними лише тих діянь, які передбачені законом у чинному, в тому числі на території сучасної України кодексу Йосефіна, можна вважати істотним розвитком загальних засад кримінального права.

Повертаючись до законодавства, яке діяло на території Російської імперії (у тому числі на території Наддніпрянської України), необхідно зауважити, що бурхливий розвиток вчення про темпоральну дію кримінального закону виник у період дії Уложення про покарання кримінальні і виправні, перша редакція якого була прийнята у 1845 році (набула чинності 01 січня 1846 року), наступні у 1857, 1866, 1885 роках¹¹. Уложення було затверджене 15 серпня 1845 року Указом, який визначив дату вступу Уложення в силу – з 1 травня 1846 року, а також межі зворотної дії нового кримінального закону. Указ наказував судам, по-перше, застосовувати Уложення до всіх справ, які не одержали остаточного вирішення до 1 травня 1846 року, по-друге, застосовувати старі закони, якщо вони менш суворі, ніж нове Уложення.

Результати існування такої дискусії можна спостерігати на прикладі Кримінального уложення 1903 року, у якому було закріплено доволі оригінальний підхід до визначення аспектів зворотної дії кримінального закону в часі. Відповідно до ст. 14 цього Уложення «заново виданий кримінальний закон застосовується судом, що постановляє вирок і до тих, вчинених до набрання чинності цим законом сили, діянь, які були заборонені під страхом покарання за них, під час їх вчинення»¹². Таким чином, у цьому нормативно-правовому акті фактично легалізовано зворотню дію кримінальних законів, які не лише пом'якшували, але й посилювали відповідальність. Єдиною умовою такої дії було встановлення відповідальності за певне діяння попереднім законом, якщо ж таке діяння визнавалось злочином, то покарання за нього (яке могло бути й більш суворим) признавалось відповідно до нового закону, а не того закону, який діяв на момент вчинення злочину.

Необхідно зауважити, що передумовою появи такої норми була наукова дискусія, яка велась в доктрині кримінального права Російської імперії під впливом поглядів окремих німецьких вчених, насамперед Біндінга. Ця позиція ґрунтувалась на тому, що жоден закон, ні новий, ні старий не може мати зворотної сили. Кримінальний закон зобов'язує державну владу застосовувати до злочинів лише встановлені у ньому покарання. З моменту початку дії нового закону відносини держави та злочинця мають нормуватись лише цим законом. Якщо держава прийшла до переконання, що попередніми засобами боротись зі злочинами неможливо, то для неї немає жодних підстав застосовувати попередній закон, визнаний незадовільним, а необхідно застосувати новий закон, незважаючи на те, чи є він більш м'яким чи більш суворим¹³.

Особливим підходом до визначення вимог законності та, відповідно, вимог дії закону в часі характеризується постреволюційний період. Зокрема, відповідно до Кримінального кодексу УСРР 1922 року у випадку відсутності у Кримінальному кодексі прямих вказівок на окремі види злочинів, покарання або заходи соціального захисту застосовуються відповідно до статей Кримінального кодексу, які передбачають найбільш схожі по важливості і роду злочини, з дотриманням правил загальної частини цього Кодексу. Таким чином, цим актом фактично допускалась аналогія закону при вирішенні питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності. Аналогічний підхід було застосовано і в Кодексі УСРР 1927 року. Жоден з двох наведених законів не містив норми про їх дію в часі. Натомість у Кримінальному кодексі УСРР 1927 року було закріплено положення «якщо конкретна дія, яка була на момент її вчинення була злочином, до моменту розслідування або розгляду в суді втратила суспільну небезпечність внаслідок зміни кримінального закону або в силу зміни соціально-політичної обстановки, або якщо особа, яка його вчинила, на думку суду, до вказаного моменту не може бути визнана суспільно небезпечною, така дія не передбачає застосування заходів соціального захисту до особи, що її вчинила».

У свою чергу, на відміну від кримінальних кодексів норма про те, що злочинність і караність діяння визначаються законом, який діяв на момент вчинення цього діяння на той час була закріплена у процесуальних кодексах, що, на думку учених, вважалось помилковим підходом до регламентації темпоральної дії норм про кримінальну відповідальність. Як зазначають М. І. Блум та А. А. Тіллі, безпосередньо після Жовтневої революції загальним правилом було застосування закону часу здійснення судочинства і лише у виді виключення допускалось застосування раніше діючих законів поваленого царського уряду. Аналогічний законодавчий підхід було застосовано до закріплення положення про зворотню дію закону, який скасовував або пом'якшував відповідальність¹⁴.

Лише в Кримінальному кодексі УРСР 1960 року було закріплено положення про чинність кримінального закону в часі та встановлено, що злочинність і караність діяння визначаються законом, який діяв під час вчинення цього діяння. Закон, що усуває караність діяння або пом'якшує покарання, має зворотну силу, тобто поширюється з моменту набрання ним чинності також на діяння, вчинені до його видання. Закон, що встановлює караність діяння або посилює покарання, зворотної сили не має.

Згодом правила чинності закону в часі набули значення конституційних норм внаслідок їх закріплення у статті 58 Конституції України, яка проголошує, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Частина друга цієї ж статті стосується, зокрема, і питання кримінальної відповідальності, оскільки ця норма встановлює правило, відповідно до якого ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення. Як зазначив Конституційний Суд України у рішенні від 13 травня 1997 року «Про офіційне тлумачення статей 58, 78, 79, 81 Конституції України та статей 243-21, 243-22, 243-25 Цивільного процесуального кодексу України (у справі щодо несумісності депутатського мандата)» закріплення названого принципу (закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії у часі) на конституційному рівні є гарантією стабільності суспільних відносин, у тому числі відносин між державою і громадянами, породжуючи у громадян впевненість у тому, що їхнє існуюче становище не буде погіршене прийняттям більш пізнього закону чи іншого нормативно-правового акта.

У свою чергу, подальшим проявом розвитку положень про правила зворотної дії закону в часі було прийняття Кримінального кодексу України 2001 року, який у статті 5 закріпив положення ретроактивної дії закону про кримінальну відповідальність, які були доповнені та вдосконалені Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» від 15 квітня 2008 року. Чинна редакція статті 5 поряд із закріпленням норми про зворотну дію закону, який пом'якшує кримінальну відповідальність та іншим чином поліпшує становище особи, містить положення про дію закону про кримінальну відповідальність, який частково пом'якшує, а частково посилює відповідальність, а також про дію такого закону за умови його кількаразової зміни.

За результатами проведеного дослідження можна дійти висновків про те, що заборона ретроспективної кримінальної відповідальності розвивалась еволюційним шляхом поряд із розвитком засади законності у юридичній практиці та кримінальному праві.

Генезу можна умовно поділити на такі періоди:

– початковий, римський період (коли практика римських юристів стала основою для законодавчого закріплення положень про те, що закон діє на майбутній час);

– період розмежування самостійних гілок державної влади (який дозволив застосування специфічного змісту законодавчої заборони ретроспективної відповідальності до конкретних правовідносин, зокрема у кримінальному праві);

– період формування аутентичних підходів до застосування принципу законодавчої заборони ретроспективної кримінальної відповідальності (із формуванням державних механізмів кожної держави (зокрема, Російської імперії), застосування принципу законодавчої заборони ретроспективної кримінальної відповідальності відображає їх особливості. Про це свідчать відмінності в законодавстві Німеччини, Франції, Російської імперії.

¹ Швеков Г. В. Преемственность в праве. – М., 1983. – С. 26.

² Абрамович Р. М. Еволюція та співвідношення принципів «Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege» та «Ex post facto law» // Наукові записки НаУКМА. – 2012. – Т. 129. – С. 60.

³ Трикоз Е. Н. Основные принципы уголовного права Древнего Рима. 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://web-local.rudn.ru> – Назва з екрану.

⁴ Таганцев Н. С. Русское уголовное право: Лекции. Общая часть. – Т. 1. – М., 1994. – С. 123.

⁵ Монтескье Шарль Луи. Избранные произведения / Ред. И. Щербина. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – 799 с.

⁶ James Popple. The Right to Protection from Retroactive Criminal Law // Criminal Law Journal. – 1989. – Vol. 13. – № 4. – P. 252–262.

⁷ Фельдштейн Г. С. Главные течения в истории науки уголовного права в России. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/books/193/15564/28/#chapter> – Назва з екрану.

⁸ Фейербах П. А. Уголовное право. – С.-Петербург: Медицинская типография, 1810. – С. 32. – Система ГАРАНТ: <http://base.garant.ru/6703019/#ixzz3Qmlt1z1Q>

⁹ Austria penal codes – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-924.html> – Назва з екрану.

¹⁰ Каролина – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Germany/XVI/1520-1540/Karolina/text.phtml?id=5935> – Назва з екрану.

¹¹ Мала енциклопедія кримінального права / За заг. ред. проф. Ю. Л. Бошицького; доц. З. А. Тростюк; Київський університет права НАН України. – К.: Кондор-Видавництво, 2012. – С. 220.

¹² Уголовное уложение 22 марта 1903 г. с мотивами, извлеченными из объяснительной записки редакционной комиссии, представленной Мин. юстиции в Государственный совет и журналов – особого совещания, особого присутствия департаментов и общего собрания Государственного совета. – Санкт-Петербург, 1904. – С. 27–28.

¹³ Познишев С. В. Основния начала науки уголовного права. Вып. 1. – М.: Университетская типография, 1907. – С. 78.

¹⁴ Блум М. И., Тилле А. А. Обратная сила закона. – М.: Юридическая литература, 1969. – С. 45.

Резюме

Бабанли Р. Ш. Развитие положений про заборону зворотної дії кримінального закону в часі.

У статті розглядається генеза положень, які визначають недопустимість караності діянь, що на момент їх вчинення не належали до злочинних. Доведено, що розвиток аналізованого положення напряму залежить від нормативно-правового закріплення основних засад принципу законності у кримінальному праві. Зроблено висновок про те, що заборона ретроспективної відповідальності завдячує своїй появі кримінально-правовій доктрині. Також доведено, що формування національної історії розвитку цієї заборони як на територіях, підконтрольних Австро-Угорщині, так і на територіях Російської імперії, було здійснено на підставі імплементації тогочасної європейської кримінально-правової доктрини.

Ключові слова: принципи кримінального права, принцип законності, дія закону в часі, заборона зворотної дії закону в часі, злочин.

Резюме

Бабанлы Р. Ш. Развитие положений о запрете обратного действия уголовного закона во времени.

В статье рассматривается генезис положений, устанавливающих недопустимость наказуемости деяний, которые на момент их совершения не относились к преступным. Доказано, что развитие рассматриваемого положения напрямую зависит от нормативно-правового закрепления основных элементов принципа законности в уголовном праве. Сделан вывод о том, что запрет ретроспективной ответственности обязан своему появлению уголовно-правовой доктрине. Также доказано, что формирование национальной истории развития этого запрета как на территориях, подконтрольных Австро-Венгрии, так и на территориях Российской империи, было осуществлено на основании имплементации тогдашней европейской уголовно-правовой доктрины.

Ключевые слова: принципы уголовного права, принцип законности, действие закона во времени, запрет обратной силы закона во времени, преступление.

Summary

Babanly R. Development of retroactive criminal law prohibition.

The article discusses the genesis of the provisions establishing the inadmissibility of the offense, which at the moment of its commitment did not belong to the criminal. It is proved that the development of the provision depends on the regulatory consolidation of elements fundamental principle of legality in criminal law. It is concluded that the prohibition of retrospective liability originated as the criminal law doctrine. It is also proved that the formation of the national history of the ban on the territory controlled by the Austro-Hungarian Empire and the Russian Empire was carried out on the basis implementation of European criminal law doctrine.

Key words: principles of criminal law, the principle of legality, the law in time, the ban retroactive law in time, the crime.

УДК 343.121.4 (447)

Б. Л. ВАЩУК

Богданна Леонідівна Ващук, кандидат юридичних наук, доцент Київського університету права НАН України

ОБОВ'ЯЗКОВА УЧАСТЬ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) суттєво реформував систему кримінального судочинства. Реорганізовано низку правових інститутів, запроваджено нових суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, суттєво змінено правове становище існуючих. Ліквідовано деякі процесуальні норми, наслідком чого стала докорінна зміна окремих стадій кримінального судочинства, а також його концепції в цілому. Деякі із внесених змін, як свідчить практика, виявилися дієвими та уже зараз сприяють ефективному захисту прав особи у кримінальному процесі. Інші ще потребують вдосконалення відповідно до потреб сьогодення.

У кримінальному судочинстві бере участь багато суб'єктів, які вступають між собою у правовідносини, в межах яких вони реалізують процесуальні права, відстоюють правові позиції, виконують обов'язки. Кожна людина, яка потрапляє в сферу судочинства, у тому числі кримінального, прагне ефективно захистити свої інтереси. Кримінальний процес, який визначає структуру кримінально-процесуальної діяльності, побудований на засадах захисту прав його учасників, зокрема захисту прав такої центральної фігури, як підозрюваний, обвинувачений, засуджений, виправданий¹. Нормативна модель кримінального судочинства передбачає створення дієвих правових механізмів, здатних убезпечити особу від незаконних репресій, безпідставного втручання в її особисте життя, застосування щодо неї заходів кримінально-процесуального примусу². Відповідно до Основного Закону держави кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільний у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах